

درس سوم : آزادی

قالب : غزل اجتماعی
شاعر: ابولقاسم عارف قزوینی
(شاعر عصر مشروطه)
نوع ادبی : ادبیات پایداری
محتوا : ستایش آزادی و آزادی
خواهی و وطن پرستی و اشاره
به سلطه ی بیگانگان و بیدادگری
محمد علی شاه

۱- ناله مرغ اسیر این همه بهر وطن است مسلک مرغ گرفتارِ قفس، هم چو من است

قلمرو زبانی: این همه = قید / بهر = برای / مسلک = روش ، رفتار / گرفتار = زندانی / بیت دو جمله

قلمرو ادبی: ناله = استعاره از شعر / مرغ اسیر = استعاره از شاعر یا آزادی خواهان گرفتارزندان / واج آرای «س» / تکرار = مرغ / مراعات = اسیر ، قفس ، گرفتار / تشبیه = مسلک مرغ گرفتار مانند من.

قلمرو فکری: - ناله ی من شاعر که مانند نالیدن پرنده ی اسیر است، همه برای وطن میباشد. پرنده ی زندانی در قفس نیز راه و روشی مانند من دارد. (میهن پرستی و شکایت از درد ورنج اسارت)

۲- همّت از باد سحر می طلبم گر ببرد خبر از من به رفیقی که به طرف چمن است

قلمرو زبانی: همّت = اراده ، اینجا به معنی کمک / طرف = کناره ، کنار / رفیق = آزادی خواهان / گر = حرف پیوند وابسته ساز / می طلبم = مضارع اخباری / ببرد = مضارع التزامی

قلمرو ادبی: کمک خواستن از باد سحر = تشخیص / باد سحر = نماد خبررسانی / چمن = استعاره آزادی (سرزمین آزاد) / همت طلبیدن = کنایه از یاری خواستن / جناس ناهمسان = من ، چمن

قلمرو فکری: از نسیم سحرگاهی که آزاد و رها به همه جا می رود، یاری می خواهم تا ناله های دردمندانه
ی مرا به کسانی که آزاده و آزادی خواه هستند برساند

۳- فکری ای هموطنان ، در ره آزادی خویش بنمایید که هر کس نکند ، مثل من است

قلمرو زبانی: هم وطنان = منادا / هر کس = ترکیب وصفی / فکری = مفعول / مثل من = مسند / حذف =
«فکری» از مصرع دوم به قرینه لفظی /

قلمرو ادبی: تشبیه = هر کس فکری به حال خود نکند، مثل من اسیر می شود.

قلمرو فکری: ای هموطنان! برای آزادی خود و سرزمینتان چاره ای بیندیشید؛ زیرا هر کس چنین نکند
همچون من گرفتار میشود، (دعوت به آزادی خواهی و تلاش برای رهایی وطن).

۴- خانه ای کاو شود از دست اجانب آباد ز اشک ویران کنش آن خانه که بیت الحزن است

قلمرو زبانی: او (ضمیرشخصی برای غیرجاندار) = « خانه » / خانه = کشور ، ایران / اجانب = بیگانگان /
ش = مفعول (= آن خانه را ویران کن) / بیت الحزن = خانه غم ، ماتمکده / بیت الاحزن = خانه غم ،
جای غم انگیز / دست = مجاز از قدرت و توانایی

قلمرو ادبی: خانه = استعاره از ایران / با اشک سرزمینی را ویران کردن = اغراق / تشبیه = آن خانه
مانند بیت الحزن است / تلمیح = بیت الاحزان : طبق روایات نام خانه ای که حضرت یعقوب در آن از
فراق یوسف گریه می کرد.

قلمرو فکری: سرزمینی که به دست بیگانگان آباد شود ، با اشک آن سرزمین را ویران کن زیرا که آن
وطن ، خانه غم و ماتم است . (حفظ استقلال و عدم وابستگی به بیگانگان)

۵- جامه ای کاو نشود غرقه به خون بهر وطن بدَر آن جامه که ننگ تن و کم از کفن است

قلمرو زبانی: جامه = لباس / بدَر = پاره کن (فعل امر) / ننگ = رسوایی / کم = صفت تفضیلی (= کمتر از)
/ کاو = مخفف « که او » / بهر = برای / غرقه به خون = مسند / حذف « آن جامه » از مصرع دوم با قرینه
لفظی (آن جامه ، ننگ تن و کم از کفن است)

قلمرو ادبی: تناسب = خون ، کفن / کم از چیزی بودن = کنایه از بی ارزشی / غرقه به خون = کنایه از شهادت

قلمرو فکری: کسی که جانس را در راه آزادی و استقلال میهنش فدا نکند، از مرده بدتر است و لباسی را که به تن دارد، از کفن هم بی ارزش تر است.

۶- آن کسی را که در این مُلک ، سلیمان کردیم ملت امروز یقین کرد که او اهرمن است

قلمرو زبانی: آن کس = محمد علی شاه / مُلک = سرزمین (ایران) / سلیمان کردیم = پادشاه ساختیم / اهرمن = شیطان

قلمرو ادبی: تلمیح = داستان حضرت سلیمان / تشبیه = او (محمد علی شاه) به شیطان / تضاد = سلیمان = نماد فرمانروایی و عدالت گستری / اهرمن = نماد خباثت و بدی / اهریمن ، سلیمان = تضاد

قلمرو فکری: آن کسی را که پادشاه این سرزمین کردیم تا سرزمین ما را آباد کند ، ملت ایران اکنون به این حقیقت پی برده اند که محمد علی شاه شیطانی است که در اندیشه ویران کردن این سرزمین است.

قالب: غزل اجتماعی

شاعر: فرخی یزدی

(شاعر عصر مشروطه)

نوع ادبی: ادبیات پایداری

محتوا: بی نیازی ، آزادگی

، احترام به خردمندان

دفتر زمانه

۱- هرگز دلم برای کم و بیش غم نداشت آری نداشت غم که غم بیش و کم نداشت

قلمرو زبانی: هرگز = قید / کم و بیش = تعلقات دنیوی، وابستگی ها / آری = قید

قلمرو ادبی: تشخیص = دل / تکرار = غم ، بیش و کم / عکس = کم و بیش ، بیش و کم / کم و بیش = مجازا و وابستگی ها، تعلقات دنیوی / جناس = کم ، غم / بیش و کم = تضاد

قلمرو فکری هرگز در فکر مال و کم و زیادی آن نبوده ام. آری، من غم و اندوه نداشته ام چون قانع بودم و در فکر کم و زیاد شدن امکانات دنیوی ام نبودم. (دعوت به قناعت و بلندنظری_ دل‌بستگی موجب رنج است- آزادی از تعلقات دنیوی)

۲- در دفتر زمانه فتد نامش از قلم هر ملّتی که مردم صاحب قلم نداشت

قلمرو زبانی : از قلم افتادن = فراموش شدن، به حساب نیامدن / نام = آوازه و شهرت / صاحب قلم =

اندیشمند ، هنرمند / فتد = می افتد (مضارع اخباری)

قلمرو ادبی : دفتر زمانه = تشبیه (اضافه تشبیهی) / تناسب = دفتر ، قلم / قلم = مجاز از « اندیشه » /

نام از قلم افتادن = کنایه از نادیده گرفته شدن / صاحب قلم = کنایه از نویسنده / تکرار = قلم

قلمرو فکری : هرملتی که انسانهای فاضل و دانشمند نداشته باشد، به مرور زمان از صفحه روزگار حذف می شود (ارزشمندی صاحبان قلم و هنرمندان).

۳- در پیشگاه اهل خرد نیست محترم هر کس که فکر جامعه را محترم نداشت

قلمرو زبانی : اهل خرد = خردمندان / فکر جامعه = افکار و عقاید مردم / محترم = مسند

قلمرو ادبی : پیشگاه = مجاز از دیدگاه و نظر / جامعه = مجاز از « مردم جامعه »

قلمرو فکری : هر کسی که به افکار و عقاید مردم جامعه احترام نگذارد ، نزد خردمندان محترم نیست.

۴- با آنکه جیب و جام من از مال و می تهی است ما را فراغتی است که جمشید جم نداشت

قلمرو زبانی : تهی = خالی / را = حرف اضافه / « را » مالکیت (ما فراغتی داریم) برای ما / فراغت =

آسودگی ، آسایش / جمشید = از پادشاهان باستانی ایران / جم = جمشید

قلمرو ادبی : تلمیح = جمشید جامی جهان نما داشت و در آن اوضاع جهان را مشاهده می کرد /

لف و نشر = «جیب» لِف ۱ «جام» لِف ۲ - «مال» نَشْر ۱ «می» نَشْر ۲ (مخصوص رشته انسانی)

/ جناس = جم ، جام / جام تهی بودن = کنایه از بدون خوشی بودن / تهی بودن جیب = کنایه از فقر و نداشتن

قلمرو فکری: با اینکه زندگی ساده و فقیرانه ای دارم و مُرفه نیستم ولی آرامشی دارم که جمشید(یکی از پادشاهان اساطیری ایران) هم نداشت. (بلندنظری وقناعت) آسایش درقناعت است.

۵- انصاف و عدل داشت موافق بسی چون فرخی ، موافق ثابت قدم نداشت

قلمرو زبانی: انصاف = عدالت / عدل و انصاف = مترادف / بسی = قید / چون = مانند / ثابت قدم = استوار

قلمرو ادبی: تشخیص = عدل و انصاف موافق نداشت

قلمرو فکری: عدالت و انصاف موافقان زیادی داشت اما هیچ کس مثل فرخی در راه وفاداری به عدالت و انصاف ، پابرجا و استوار نبود.

کارگاه متن پژوهی

قلمرو زبانی

۱- معنای واژه « همت » را در بیت های زیر بررسی کنید:

الف) همت اگر سلسله جنبان شود مور تواند که سلیمان شود (وحشی بافقی)

عزم ، اراده

ب) همتم بدرقه راه کن ای طایر قدس که دراز است ره مقصد و من نو سفرم (حافظ)

اصطلاح عرفانی = دعا، آرزو

۲- در کدام بیت ها، یکی از ارکان جمله حذف شده است؟ نوع حذف را مشخص کنید

بیت ۳ = فکری ای هم وطنان در ره آزادی خویش بنمایید که هر کس نکند مثل من است

« فکر » در مصرع دوم (هر کس فکر نکند) = حذف با قرینه لفظی

بیت ۴ = خانه ای کاو شود از دست اجانب آباد ز اشک ویران کنش آن خانه که بیت الحزن است

حذف « آن خانه از جمله آخر (آن خانه بیت الحزن است) = حذف با قرینه لفظی

بیت ۵ = جامه ای کاو نشود غرقه به خون بهر وطن بدر آن جامه که ننگ تن و کم از کفن است

حذف « آن جامه » از جمله آخر (آن جامه کم از کفن است) = حذف با قرینه لفظی

قلمرو ادبی

۱- کدام یک از ترکیب ها و واژه های مشخص شده، مفهوم مجازی دارند؟ دلیل خود را بنویسید.

الف) ناله مرغ اسیر این همه بهر وطن است مسلک مرغ گرفتار قفس، هم چو من است

مرغ اسیر = مجاز و استعاره از شاعر - مرغ گرفتار = معنای واقعی

ب) نشاط غربت از دل کی برد حبّ وطن بیرون به تخت مصرم اما جای در بیت الحزن دارم (صائب)

مجاز از وطن و زادگاه شاعر

پ) در بیت الحزان درآمد و نالید؛ چنانچه هر پرنده بر بالای سر یعقوب بود، بنالید. (قصص الانبیاء)

معنی حقیقی دارد

۲- با توجه به بیت های زیر، به پرسش ها پاسخ دهید:

با آنکه جیب و جام من از مال و می تهی است ما را فراغتی است که جمشید و جم نداشت

در دفتر زمانه فتد نامش از قلم هر ملّتی که مردم صاحب قلم نداشت

الف) در باره تلمیح به کار رفته در بیت اول توضیح دهید.

جمشید، نام پادشاه باستانی است. حدود هفت صد سال پادشاه بود. نخستین کسی است که جاده ها در کوه ها و صحرا ها ساخت. در اواخر سلطنت ادعای خدایی کرد و ضحاک بر او چیره شد و با ارّه او را به دو نیم کرد. جمشید جامی داشت منسوب به « جام جم » که با نگاه کردن به آن نادیده ها را می دید.

ب) مصراع های مشخص شده را با توجه به آرایه « کنایه » بررسی کنید.

با آنکه جیب و جام من از مال و می تهی است ما را فراغتی است که جمشید جم نداشت

در دفتر زمانه فتد نامش از قلم هر ملتی که مردم صاحب قلم نداشت

مصراع اول = کنایه از فقیر بودن و خوشی نداشتن

مصراع دوم = روزگار نامش را از یاد خواهد برد و به فراموشی خواهد سپرد

قلمرو فکری

۱- شعر « آزادی » نمونه ای از اشعار وطنی عارف قزوینی است که به سلطه بیگانگان و بیدادگری محمد علی شاه اشاره دارد ، با توجه به این نکته معنی و مفهوم بیت های زیر را بنویسید:

الف) آن کسی را که در این مُلک، سلیمان کردیم ملت امروز یقین کرد که او اهرمن است

آن کسی را که پادشاه این سرزمین کردیم تا سرزمین ما را آباد کند ، ملت ایران اکنون به این حقیقت پی برده اند که محمدعلی شاه شیطانی است که در اندیشه ویران کردن این سرزمین است.

(مفهوم = اشاره به بیدادگری محمدعلی شاه قاجار)

ب) خانه ای کاو شود از دست اجانب آباد ز اشک ویران کنش آن خانه که بیت الحزن است

سرزمینی که به دست بیگانگان آباد شود ، با اشک آن سرزمین را ویران کن زیرا که آن وطن، خانه غم و ماتم است . (مفهوم = بیگانه ستیزی ، وطن پرستی ، حفظ استقلال و عدم وابستگی به بیگانگان)

۲- در متن درس ، مقصود از موارد زیر چیست؟

الف) رفیقی که به طرف چمن است = کسانی که در آزادی به سر می برند اما به فکر جامعه خود نیستند.

ب) مردم صاحب قلم = انسان های صاحب اندیشه و هنر

۳- از دیدگاه غزل اجتماعی ، متن درس را تحلیل و بررسی کنید.

شعر، به موضوعاتی چون آزادی ، بیگانگی ستیزی ، وجود حاکمان ستم گر و زورگو می پردازد و مردم را به تلاش بیشتر برای پیشرفت جامعه تشویق می کند.

۴- فرخی یزدی ، در بیت آخر ، خود را با کدام ویژگی معرفی می کند؟

ثابت قدم بودن برای به دست آوردن انصاف و عدل و آزادی خواه و متعهد

۵- با توجه به ادبیات پایداری ، مضمون مشترک ابیات زیر را بنویسید:

الف) جامه ای کاو نشود غرقه به خون بهر وطن بدر آن جامه که ننگتن و کم از کفن است

ب) فرخی ز جان و دل می کند در این محفل دل نثار استقلال ، جان فدای آزادی

فرخی یزدی

برای آبادانی و استقلال وطن باید از جان و تن گذشت. جامعه برای پیشرفت نیاز به انسان های از خود گذشته دارد.

گنج حکمت : خاکریز ص ۳۰

قلمرو زبانی: خطوط دشمن = سنگرهای دشمن / خاکریز دوجداره : ترکیب وصفی ، به دو ردیف خاکریز

که به موازات یکدیگر در یک امتداد قرار گرفته باشند / خاکریز دوجداره می گویند / موسوم = نامیده

شده / استقرار = برپایی / احداث = ساختن / در رأس آنها = مهم تر از بقیه / جهادگر = صفت / رزمنده =

صفت / تدبیر حساب شده = ترکیب وصفی / «شهید» در ترکیب «شهید ساجدی» = شاخص

شکسته شد = فعل مجهول / عملیات احداث خاکریز = نهاد /

قلمرو ادبی: شکسته شدن خطوط دشمن = کنایه از شکست دشمن / در دست داشتن = کنایه از

دراختیار داشتن / روحیه باختن = کنایه از ترسیدن /